

FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF

A büntetőjog alkotmányos alapjai és gyakorlata, valamint a kisebbségi magyarság az 1918–1938 közötti Romániában

Constitutional Foundations and Practice of the Criminal Law and the Hungarian Minority in Romania between 1918 and 1940

Abstract: Pursuant to the First World War, Romania's territory increased, and thus it inherited a complex social, economic, and legal environment different from that of the predecessor states. The Romanian state's response to these challenges is to be found in the political goal of building a homogeneous nation-state. This political agenda has had an impact on all areas of law, not only on legislation but also on the application of the law. The use of essentially ethnically neutral legal instruments of criminal law for state policy purposes can also be seen as an element of exclusionary nationality policy. The Romanian state's actions have thus not only failed to resolve existing internal tensions but have also made the relations between the majority and minorities, as well as the possibility of consolidation impossible for the past century.

Keywords: interbellum, Romania, constitutionalism, criminal law, nation-state, minorities, minority law, equality, freedom of press, freedom of speech, freedom of religion

Összefoglaló: Az I. világháborút követően Románia államterülete megnövekedett, az elődállamoktól különböző összetett társadalmi, gazdasági és jogi környezetet örökölt meg. A román állam e kihívásokra a választ változatlanul a homogén nemzetállam kiépítésének politikai céljában lelta fel. A politikai program valamennyi jogág esetében éreztette hatását nemcsak a jogalkotás, hanem a jogalkalmazás során is. A kirekesztő nemzetiségi politika egyik elemeként figyelhető meg a büntetőjog alapvetően nemzetiségi szempontból semleges jogintézményeinek állampolitikai célú alkalmazása is. A román állam eljárása így nem csak a létező belső feszültségeket nem oldotta fel, hanem az elmúlt évszázadra kihatóan ellehetetlenítette a többség-kisebbség viszonyát és a konszolidáció lehetőségét.

Kulcsszavak: interbellum, Románia, alkotmányosság, büntetőjog, nemzetállam, kisebbségek, kisebbségi jog, jogegyenlőség, sajtószabadság, véleménynyilvánítás szabadsága, vallásszabadság

1. Bevezető gondolatok

Romániának az I. világháborús győzelme eredményeként bekövetkezett terület- és népességyarapodása az addigi homogén nemzetállam társadalmi viszonyait döntő módon változtatta meg. Tekintettel arra, hogy a román állam által megszerzett területek korábban egy kormányzat alatt nem álltak, az eltérő jogrendszerekkel és gazdasági fejlettséggel rendelkező régiók különböző társadalmi viszonyai Romániát partikuláris jogok otthonává tették.¹ E társadalmi és jogi környezet olyan integrációs politikát feltételezett Románia részéről, amely az elődállamok örökségéből fakadó különbségeket sikerrel feloldhatják. Mindezek ellenére Románia a korábban kizárólagosan érvényesülő egységes nemzetállami alapállását nem változtatta meg, a homogén nagyromán állam célja ekkortól az új államhatárokon belül érvényesült.

A valamennyi jogág esetében érvényesülő nemzetállami program és alkotmányos értékválasztás egyik kiemelt jelentőségű eleme volt a román állam diszkriminatív, kirekesztő nemzetiségi politikája.² Ennek a nemzetiségi politikának elemeként a mindennapok részévé vált a kisebbségek tagjainak hatósági, igazságszolgáltatási üldöztetése, amely tételesen állt szemben mind a hatályos román alkotmányokkal, mind Románia nemzetközi jogi kötelezettségeivel. A román alkotmányok modern jogszemlélete, a kisebbségek nemzetközi jogi védelme és a ténylegesen érvényesülő román állampolitikai célok közötti ellentmondás a jogélet torzulásaira világít rá. Míg a román államot terhelő alkotmányos és nemzetközi jogi kötelezettségek az állampolgári jogegyenlőség valós tartalmi érvényesülését írták elő, a hatósági és bírói jogalkalmazás a nemzeti és vallási kisebbségek ellehetetlenítését vallotta a román nemzetállam építésének eszközeiként.

2. A román nemzetállami program és a tárgyi jogszabályi környezet

2.1. Az alkotmányos alapok és államcélok változatlansága, a társadalmi és jogi környezet változásai az I. világháborút követően

A nacionalizmusra összpontosító társadalomtudományi részletes elemzést mellőzve kiindulópontként rögzíthető, hogy Románia esetében a centralizált nemzetállami alapállás döntő jelentőségű alkotmányjogi kiindulópont. A nemzetállami alapállás értelmezése lényegét tekintve az 1866. évi román Alkotmány³ óta változatlan, következőképpen

¹ Mihail ELIESCU: *Câteva cuvinte despre proiectul Codului Civil = Consiliul Legislativ zece ani de activitate 1926-1936*, Institutul de Arte Grafice „Luceafărul” S.A., București, 1936, 167–169.

² NAGY Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., Kolozsvár, 1944, 5–207.

³ A Hivatalos Közlöny 1866. június 1-jei 142. számában kihirdetett Román Alkotmány – Constituția României din 1866.

a román jogalkotás nemcsak annak döntő korlátai közé szorított,⁴ hanem annak alá is rendelt mind a mai napig.

A román nemzeti ébredés a nacionalizmus alapján állva nemzetközi segítséggel 1859-re elérte a román fejedelemségek egy államban, Oláhország és Moldova Egyesült Fejedelemségében⁵ történt egyesítését, amely állam 1862-ben vette fel a Románia nevet. A megalakult román állam gyorsított ütemben modernizálta és egységesítette jogrendszerét alapvetően francia és olasz minták átültetésével,⁶ ugyanakkor e folyamat sok esetben formai volt, amelynek következtében az súlyos torzulásokat szenvedett.⁷ Az új állam még a teljes függetlenség elnyerése előtt, 1866. július 12-én hirdette ki – az 1831. február 7-én elfogadott belga alkotmányon alapuló⁸ – első Alkotmányát, amelynek 1. cikke az azóta is alkotmányos jelentőséggel bíró egységes és oszthatatlan állam tényét rögzítette⁹ – az akkori társadalmi valósággal egyezően.¹⁰ Az 1866. évi Alkotmány formailag egy modern alkotmányos monarchia államszervezetét írta le,¹¹ ennek megfelelően a románok jogait a jogegyenlőség és az egyéni jogok alapján tartalmazta.¹² Az 1866. évi Alkotmány a románok mint politikai közösség fogalmát nem adta meg, amely tény ekkor a társadalmi és kulturális valóság, az állam valós román jellegének egyenes következménye volt. A nemzetállami értékválasztás tehát a társadalmi valósággal egyező volt, azonban már ekkor megjelent az az alkotmányos alaptétel, amely szerint a jogok gyakorlása és élvezete az állampolgárság mellett a román minőséghez kötöttként volt értelmezett, amely alatt morális kötelezettségeket értettek a román nemzettel szemben.¹³ Ezen morális kötelezettségek nehezen megragadható tartalma már ekkor előrevetítette az ezen alkotmányos értékválasztásból fakadó későbbi nehézségeket, értelmezési problémákat, majd további jogalkotási és joggyakorlati torzulásokat.

A függetlenségét az 1878. évi berlini szerződéssel elnyert¹⁴ Románia ezt követően közvetetten, majd 1913-tól hivatalosan is irredenta, azaz valamennyi román nemzet-rész egy államban történő egyesítését valló államcél követett.¹⁵ Az I. világháború ezen államcél részleges vagy teljes érvényesítésére valós lehetőséget biztosított, amelynek több lépcsőben történt teljesítését az 1916-ban hadba lépett Románia számára a Központi

⁴ Cristinel Ioan MURZEA, Roxana MATEFI: *Evoluția statului și dreptului românesc*, Editura Hamangiu, București, 2015, 243.

⁵ *Uo.*, 150–152.

⁶ *Uo.*, 143–179.

⁷ HORVÁTH Pál: *A modern jog, a felzárkózás típusjegyei = Egyetemes jogtörténet II.*, szerk. HORVÁTH Pál, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 1999, 109–110.

⁸ Cristian IONESCU: *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura C.H. Beck, București, 2019, 722, 729.

⁹ George ALEXIANU: *Dreptul constituțional*, Editura Librăriei Socec & Co., București, 1926, 118–119.

¹⁰ E körben lásd a 19. lábjegyzetet.

¹¹ VÖLGYESI Levente: *Kelet-Európa és a Balkán államai = Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet*, szerk. MEZEY Barna, SZENTE Zoltán, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 367–368.

¹² Constantin DISSESCU G.: *Dreptul constituțional*, Editura Librăriei Socec & Co., București, 1915, 430, 440–614.

¹³ *Uo.*, 619., 622–623.

¹⁴ Anibal TEODORESCU: *Tratat de drept administrativ*, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S.A., București, 1929, 105.

¹⁵ MURZEA, MATEFI: *i. m.*, 134–142.

Hatalmak 1918. őszi összeomlása, majd az ezen eredményt szentesítő Párizs környéki békeszerződések biztosították.¹⁶ Az 1918. őszi események a román irredenta államcél megvalósítása mellett azonban megteremtették a többnemzetiségű, eltérő gazdasági és társadalmi, illetve jogi viszonyokkal rendelkező Romániát is.¹⁷

A román állam és politikai elit – alapvetően Ausztria–Magyarország szétesésén okulva¹⁸ – az I. világháborút követően következetesen tartózkodott az egységes nemzetállami alapállás megváltoztatásától, amely kiindulópont így a társadalmi valóság radikális megváltozása ellenére fennmaradt.¹⁹

Romániától eltérően a Szövetséges és Társult Főhatalmak azonban felismerték a többnemzetiségűvé vált állam kihívásait, és az azokra adandó, Romániától elvárt

¹⁶ MURZEA, MATEFI: *i. m.*, 224.; TEODORESCU: *i. m.*, 102.

¹⁷ A ténylegesen többnemzetiségű Románia megteremtésének egyik kulcsfontosságú eseménye volt a Magyar Királyságban élő románok 1918. december 1-jei gyulafehérvári nemzetgyűlése, ahol elfogadásra kerültek az úgynevezett Gyulafehérvári Határozatok (a továbbiakban: Gyulafehérvári Határozatok). A Gyulafehérvári Határozatok rendelkezései alapvetően tartalmaztak olyan elemeket, amelyek az új román államkeretek integrációs szemléletét és alapjait jelenthették volna. Romániát azonban az egységes nemzetállam változatlan eszméje, a homogen nagyromán állam célja a Gyulafehérvári Határozatok ezen elemeinek figyelmen kívül hagyására ösztönözték. A Gyulafehérvári Határozatok részletes elemzését mellőzve, a tanulmány tárgyát illetően annak az Erdély és a magyarországi románok által lakott vármegyék Román Királysággal való egyesülését rögzítő I. pontja mellett a III. pont emelhető ki. A III. pont tartalmazta a teljes nemzeti szabadság elismerését valamennyi nemzetiségnek, amely alatt az anyanyelvű oktatást, közigazgatást és igazságszolgáltatást értették. Az egyenlő jogok, a vallásszabadság, a gondolatszabadság, a sajtószabadság, a gyülekezési jog és az egyesülési jog kérdésében megfogalmazott tételek a román alkotmányos rend tartalmi hiányosságaira világítanak rá. A Gyulafehérvári Határozatok azonban nem képeztek tételes jogforrást, a korabeli román jogirodalom azok politikai nyilatkozat jellegét emelte ki. Ld. NAGY: *i. m.*, 16–20.

¹⁸ VINTILĂ BRĂȚIANU I.: *Nevoile statului modern și constituția României Mari = Noua constituție României, 23 de prelegeri publice, organizate de Institutul Social Român, cu o anexă cuprinzând nouile constituții Europene*, ed. Constantin DISSESCU G., Institutul Social Român, București, 1922, 27–28.

¹⁹ Románia az I. világháborút lezáró Párizs környéki békerendszerig lényegét tekintve egy nyelvű, a nyelvi alapon képzett nemzeti eszme alapállását tekintve egynemzetiségű államnak volt tekinthető. Az 1912. évi népszámlálás Romániában hétmillió-háromszázhuszonnégyezer-kilencszázhusz lakost számolt össze 93,47%-os román nemzetiségű aránnyal. Lásd ANDREI Tudorel (ed.): *România: un secol de istorie: date statistice*, Editura Institutului Național de Statistică, București, 2018, 22.

A fenti statisztikai adatokat a korabeli hivatalos forrásokkal összevetve az egységes és egynemű állam képét kismértékben árnyalni szükséges elsősorban az állampolgári jogokkal nem rendelkező – de több éve vagy évtizede Romániában élő – zsidók és az őshonos római katolikus magyar lakosság, továbbá a külföldi alattvalók okán. Az adatfelvételek szerint a román vidéki lakosság szinte kizárólag román nyelvű, míg az össznépességhez vetített 18%-os arányú városokban részben multietnikus társadalom volt fellelhető. Ld. Lucian BOIA: *România elrománosodása*, Koinónia Könyvkiadó, Kolozsvár, 2016, 9–23.

A kritikai éllel kezelt 1930. évi népszámlálás eredményei alapján a Román Királyság összlakossága tizennyolcmillió-ötvenhét-ezer-huszonnyolc főre növekedett az Ausztriától, Magyarországtól, Oroszországtól és Bulgáriától megszerzett területek eredményeképpen. Az összlakosságból a román nemzetiség aránya kerekítve 71,9%, a magyar nemzetiség aránya 7,9% volt a 20%-ot kitevő egyéb nemzetiségek mellett. Ld. Sabin MANUIȚĂ: *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, Vol. II.*, Editura Institutului central de statistică, București, 1938, XXIV.

válaszok alapvető elemeit a Párizs környéki békerendszer részeként a Romániával 1919. december 9-én aláírt párizsi kisebbségvédelmi szerződés (a továbbiakban: párizsi kisebbségvédelmi szerződés)²⁰ keretei között rögzítették. Románia hevesen tiltakozott a szerződés megkötése ellen, az álláspontja szerint súlyosan sértette az államok egyenlőségét és szuverenitását.²¹ Románia hangsúlyozta, hogy a szerződésben foglalt kötelezettségeket mint tárgyi jogokat kisebbségei számára már biztosította külön kötelezettségvállalás nélkül, így annak megkötése felesleges.²² A Szövetséges és Társult Főhatalmak ezen érveket nem fogadták el, és gyakorlatilag ultimátumot intéztek a román kormányhoz.²³ A párizsi kisebbségvédelmi szerződés ultimátum jellegéből fakadóan – annak megkötése ellenére – a szerződésben rögzített rendelkezések elfogadásához, a rendelkezésekből fakadó jogok tényleges biztosításához hiányzott a román állam valós akarata.²⁴ A valós törvényhozói akarat és szándék hiányában a későbbi jogszabályok megalkotása és értelmezése a Párizsi kisebbségvédelmi rendelkezések lényegével ellentétes eredményekre vezetett.

A párizsi kisebbségvédelmi szerződés kiemelt alkotmányjogi jelentőségű rendelkezéseket és kötelezettségeket írt elő.²⁵ A párizsi kisebbségvédelmi szerződés alkotmányjogi garanciájaként és egyben jogalkotási kötelezettségeként Románia vállalta a szerződés rendelkezéseinek alaptörvényként való elismerését, és kötelezte magát arra, hogy a szerződés rendelkezéseivel szemben sem törvényt, sem rendeletet vagy hivatalos intézkedést nem hoz, illetve ilyen állami aktus nem lehetett hatályos.²⁶ A párizsi kisebbségvédelmi szerződés 2. cikke így rögzítette az ország minden lakosát illetően az élet és szabadság védelmét születési, állampolgársági, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül, a 8–10. cikkek a törvény előtti egyenlőséget biztosították polgári és politikai jogok, gazdasági és kulturális és oktatási jogok tekintetében.

A fentiek szerint az I. világháború megvalósította a román nemzeti és részben állami célokat, amelynek egyik következményeként került elfogadásra a Román Királyság 1923. évi Alkotmánya.²⁷ Az 1923. évi Alkotmány megalkotását a megnövekedett államterület,

²⁰ A Hivatalos Közlöny 1920. szeptember 23-i 140. számában kihirdetett 3699. törvény a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Ausztria között 1919. szeptember 10-én Saint-Germainben kötött békeszerződés és a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Románia között 1919. december 9-én Párizsban kötött kisebbségvédelmi szerződés becikkelyezéséről – Lege Nr. 3699. prin care guvernul este autorizat a ratifica și a face să se execute tratatul de pace împreună cu anexele lui, încheiat de Puterile Aliate și Asociate cu Austria, în Saint Germain, la 10 septembrie 1919, și Tratatul asupra minorităților semnat la Paris la 9 decembrie 1919.

²¹ George SOFRONIE: *Contribuțiuni la o reconstrucție a dreptului minorităților*, „Profesorului G. Meitani. Omagiu” Tipografia I. N. Copuzeanu, București, 1936, 30–38.

²² Vintilă GAFTOESCU I.: *Poziții juridice în dreptul internațional. Problema minorităților*, Imprimeriile „Curentul” S.A., București, 1939, 134–137; NAGY: *i. m.*, 22.

²³ Viorel Virgil TILEA: *România diplomăciilor működése. 1919 novembertől 1920 márciusig (Harmadik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1926/6, 210–213.

²⁴ L. BALOGH BÉNI: *Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban*, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020, 56.

²⁵ NAGY: *i. m.*, 20–25.

²⁶ GAFTOESCU: *i. m.*, 115–116; TEODORESCU: *i. m.*, 62, 66.

²⁷ A Hivatalos Közlöny 1923. március 29-i 282. számában kihirdetett Románia Alkotmánya – Constituția României din 1923.

valamint az 1866 óta eltelt időszak gazdasági, társadalmi változásai,²⁸ a korábbi alkotmány tételes alkotmányjogi szabályokkal összeegyeztethetetlen rendeleti úton való módosításai egyaránt indokolták.²⁹ Az alkotmányozás során a tudományos élet és a politikum képviselői³⁰ egyaránt fontos elképzeléseket és javaslatokat fogalmaztak meg, beismerve az 1866. évi Alkotmány és tartalmi érvényesülése súlyos fogyatékoságait,³¹ egyben megfogalmazva azt az igényt, hogy az új állam új alaptörvénye egy valóban hatékony alkotmányosság alapja legyen.³²

Annak ellenére, hogy egyes szerzők kiemelt szerepet tulajdonítottak többek között a gyulafehérvári határozatoknak és az abban foglalt alapelveknek,³³ a tényleges decentralizációnak és a régiók sajátosságainak,³⁴ a többségi álláspont az egységes nemzetállam kiinduló koncepcióját vallotta.³⁵ Ennek jegyében az alkotmányozás során nem került sor a nemzetállami értékválasztás megváltoztatására, illetve nyíltan megtagadva a párizsi kisebbségvédelmi szerződés előírásait annak alkotmányba emelését is elmulasztották.³⁶ Ennek megfelelően a párizsi kisebbségvédelmi szerződés hatékony végrehajtása nemcsak kétségesse vált,³⁷ hanem annak egyes rendelkezéseit hallgatólagosan hatályon kívül is helyezték.³⁸ Az alkotmányozás során az az álláspont nyert elismerést, hogy a szerződés világos szövegével ellentétben az alkotmányba nem foglalható, mert ellenkező esetben Románia szuverenitása sérülne.³⁹ A román politikum álláspontja szerint egyetlen nemzetközi szerződés sem írhatta felül a román alkotmányokat és nem vezethetett belügyei nemzetközi ellenőrzésére,⁴⁰ sőt, a nemzetközi jog szabályai nem képezhették a törvénytervezetek alkotmányellenesség-értékelésének kritériumát sem.⁴¹ Mindezen törvényhozói alapállás a párizsi kisebbségvédelmi szerződést a jogforrási hierarchiában a mindenkori alkotmány alatti törvényi szintre helyezte. Románia a nemzetközi jog és

²⁸ Catherine DURANDIN: *A román nép története*, Maecenas Könyvek, Budapest, 1998, 224–225.

²⁹ NAGY: *i. m.*, 15.

³⁰ IONESCU: *i. m.*, 742–744.

³¹ DURANDIN: *i. m.*, 224–225.

³² NAGY: *i. m.*, 25.

³³ Romul BOILĂ: *Principiile constituției noi = Noua constituție României, României, 23 de prelegeri publice, organizate de Institutul Social Român, cu o anexă cuprinzând nouile constituții Europene*, ed. Constantin DISCESCU G., Institutul Social Român, București, 1922, 383.

³⁴ Gheorghe GRIGOROVICI: *Constituția sovietică și constituția democratică = Noua constituție României, 23 de prelegeri publice, organizate de Institutul Social Român, cu o anexă cuprinzând nouile constituții Europene*, ed. Constantin DISCESCU G., Institutul Social Român, București, 1922, 70–71.

³⁵ Dimitrie GUSTI: *Cuvânt de deschidere = Noua constituție României, 23 de prelegeri publice, organizate de Institutul Social Român, cu o anexă cuprinzând nouile constituții Europene*, ed. Constantin DISCESCU G., Institutul Social Român, București, 1922, 2.

³⁶ NAGY: *i. m.*, 49–50.

³⁷ L. BALOGH: *i. m.*, 57.

³⁸ NAGY: *i. m.*, 74, 77–78.

³⁹ *Uo.*, 51.

⁴⁰ Ion I. C. Brătianu levele Victor Antonescu párizsi követnek a kisebbségi szerződésről való megállapodás feltételeiről (Bukarest, 1919. november 2.) = *Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban*, szerk. L. BALOGH Béni, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020, 214–215.

⁴¹ Constantin VASILIU G.: *Consiliul Legislativ și interpretarea constituției = Consiliul Legislativ zece ani de activitate 1926–1936*, Institutul de Arte Grafice „Luceafărul” S.A., București, 1936, 316.

a belső jog közötti ellentmondást a belső jog javára döntötte el politikai, törvényhozási és bírói szinten egyaránt.⁴²

A fentieknek megfelelően az 1923. évi Alkotmány 1. cikke változatlanul az egységes és oszthatatlan állam, de már a nemzetállam alapján állt.⁴³ Románia a fiatal nemzetállamok türelmetlen nacionalizmusának példjaként⁴⁴ mindvégig központosító politikát folytatott a valós nemzetállama megteremtése érdekében.⁴⁵ A nemzetállami alapállást pontosította – és a jogegyenlőség 1923. évi Alkotmány 5. cikkében foglalt formai teljesítését árnyalta – a román alkotmányjog azon felfogása, amely szerint a nemzet tagjai egyének,⁴⁶ amely egyének összessége nemzetként egyfajta spirituális-lelki közösséget eredményez.⁴⁷ A román alkotmányjogi gondolkodásból tehát az a következtetés vonható le, hogy a nemzet mint közösség tagja csak az lehet, aki a fenti lelki összetartozást vallja. Következésképpen a román lelki összetartozás egyéni megvallása, annak tudata és az azzal való azonosulás hiányában a kirekesztés, az összetartozást nem valló egyének alárendeltsége alkotmányjogi legitimitást nyerhet. A fenti alapokon az állampolgári jogegyenlőség rögzítése ellenére a kisebbségek védelmének nemzetközi kötelezettsége és a nemzetállami cél antagonisztikus viszonya figyelhető meg.⁴⁸ A deklarált állampolgári jogegyenlőség az alacsonyabb szintű jogszabályok megalkotása, illetve a jogszabályok végrehajtása során súlyos torzulásokat szenvedett.⁴⁹ Ennek megfelelően sok esetben nyíltan alkotmány sértő módon járt el mind a törvényhozás, mind a központi kormányzat, mind pedig a helyi közigazgatás. Ezen politikai és jogi helyzet szemléletes példjaként állhat a kisebbségekre vonatkozó represszív hatósági és büntetőjogi jogalkalmazás.

2.2. A büntetőjog releváns forrásai Erdélyben az interbellum korában

A fentebb említettek szerint Románia a tárgyi időszakban partikuláris jogok otthonává vált. A jogforrási hierarchia csúcsán az 1923. évi Alkotmány állt, amelynek 11–16. cikkei modern és klasszikus büntető anyagi jogi és büntetőeljárás alapelveket tartalmaztak, amelyek közül kiemelendő a halálbüntetés békeidőben való kizártsága.⁵⁰

Erdély, illetve a Magyar Királyságtól megszerzett többi terület esetében a gyulafehérvári határozatok alapján felállított Kormányzótanács szerepét kell kiemelni, amely

⁴² NAGY: *i. m.*, 54–56.

⁴³ BRĂȚIANU: *i. m.*, 28; IONESCU: *i. m.*, 745; MURZEA, MATEFI: *i. m.*, 239; TEODORESCU: *i. m.*, 25.

⁴⁴ JOHN LUKACS: *A történetírás jövője*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2012, 37; GRIGOROVICI: *i. m.*, 73.

⁴⁵ A román politikum ezen attitűdjéből fakadóan a korszakban az állam nem vált tényleges demokráciává, centralizációs és homogenizációs államcéljai a helyi évszázados viszonyok áttörését eredményezték. Mindezek ugyan a nacionalizmus eredeti tartalmi oldaláról igazolhatók, ugyanakkor a valós társadalmi integrációt ellhetetlenítő körülményként érvényesülve végül kevesebb mint két évtized alatt az állam totális diktatúrába fordulását, illetve államterülete szétesését is eredményezték.

⁴⁶ RADU BUDIȘTEANU: *Un nou capitol în dreptul internațional public și privat: minoritățile etnice, Minoritățile etnice un nou capitol în dreptul internațional public și privat*, „Voința” Const. Antonescu, București, 1928, 13; TEODORESCU: *i. m.*, 49–50.

⁴⁷ ALEXIANU: *i. m.*, 10; DIȘESCU: *i. m.*, 619.

⁴⁸ BOIA: *i. m.*, 45–46.

⁴⁹ NAGY: *i. m.*, 65–69.

⁵⁰ ALEXIANU: *i. m.*, 153.

Kormányzótanács jogalkotási feladatokat⁵¹ is ellátott a későbbi bírói gyakorlat és a törvényhozás utólagos elismerése mellett.⁵² A Kormányzótanács I. számú rendelete⁵³ 1. cikke az 1918. október 18-a előtt alkotott magyar jogszabályokat hatályukban fenntartotta,⁵⁴ amelynek következtében a büntetőjog törvényi szintjét ezeken a területeken a magyar 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és vétségekről képviselte.⁵⁵ A jogegységesítés során az egész királyságra csak 1937-ben került hatályba léptetésre büntető törvénykönyv, az úgynevezett II. Károly Büntetőtörvénykönyv.⁵⁶ A törvényi szintet képviselte különösen, de nem kizárólagosan az úgynevezett Márzescu-törvény,⁵⁷ amely államellenes bűncselekményeknek tekintett minden olyan cselekményt, amely a román társadalmi rend erőszakos megdöntésére irányult, ezáltal a represszív büntetőpolitika alapvető eszközévé vált.⁵⁸

A tiszta jogforrási hierarchia ellenére a büntetőjog valós forrásainak valós képe jóval árnyaltabb, tekintettel arra, hogy gyakorlatilag a teljes vizsgált korszakban Románia államterületének bizonyos részein, adott esetben az egész államterületen ostromállapot került elrendelésre.⁵⁹ Az ostromállapot az alkotmányos jogok élvezetét és a szabadságjogokat ténylegesen korlátozta, adott esetben rendeleti úton alkalmaztak kriminalizációt és egyéb különleges intézkedéseket, valamint katonai igazgatás került bevezetésre.⁶⁰ E ténynek azért van különös jelentősége, mert ostromállapot idején a szabadságjogok felfüggesztése ezen kivételes állapot szükségképpen része.⁶¹ A jogállami keretek között elvárt törvényi szintű kriminalizációval szemben így a katonai igazgatás büntető jogalkotására figyelhetünk fel. Ennek példaként állhat többek közt a kolozsvári VI. hadtest parancsnokának 1938. február 23-i I. számú rendelete, amely egy hónaptól két évig

⁵¹ *Decretele, Regulamentele și Ordonanțele Consiliul Dirigent din Transilvania publicate în Gazeta Oficială din 1918-1920 (retipărire)*, Editura Buletinului Justiției, Cluj, 1929.

⁵² A Hivatalos Közlöny 1920. április 4-i 4. számában kihirdetett 1462. számú rendelet törvény – Decretul-Lege nr. 1462.

⁵³ A Gazeta Oficială 1919. január 14/27-i 6. számában megjelent dekrétum a közszolgáltatások, közigazgatás, a hatályban fenntartott jogszabályokról és a nyelvek szabályozásáról – Decret I. despre funcționarea în provizoriu serviciilor publice, aplicarea legilor, despre funcționari și întreținerea limbilor.

⁵⁴ NÁNÁSI László: *Büntetőjog = Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, HVG-Orac Könyvkiadó – Forum Iuris, Budapest–Kolozsvár, 525.

⁵⁵ *Uo.*, 525–526.

⁵⁶ A Hivatalos Közlöny 1936. március 18-i 65. számában kihirdetett II. Károly Büntetőtörvénykönyv – Codul Penal Carol al II-lea.

⁵⁷ A Hivatalos Közlöny 1924. december 18-i 279. számában kihirdetett törvény a közrend elleni bűncselekmények megtorlásáról – Legea pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștii publice.

⁵⁸ NÁNÁSI: *i. m.*, 526–528.

⁵⁹ *Willer József beszéde az ostromállapot bevezetéséről (1933. február 3.) = Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, szerk. BALÁZS Sándor, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 427–428; *Willer Józseffelszólalása a magyar párt nyilatkozatáról az ostromállapottal kapcsolatban (1937. március 11.) = Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, szerk. BALÁZS Sándor, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008; Paul NEGULESCU: *Tratat de drept administrativ Volumul 1.*, „Tipografie Romane Unite”, București, 1925, 443–445.

⁶⁰ NAGY: *i. m.*, 88–95.

⁶¹ ALEXIANU: *i. m.*, 140–144.

terjedő fogházbüntetéssel rendelte büntetni a hivatalos nyelven kívüli nyelvhasználatot a közintézményekben és a közforgalomban,⁶² illetve az 1938. szeptember 24-i rendelet, amely az élet gyakorlatilag minden területére vonatkozó magatartási szabályokat írt elő – teljesen kiüresítve az alkotmányos jogok tartalmát –, hadbírószági eljárással fenyegetve a rendelkezések megszegőit.⁶³

3. A joggyakorlat a nemzetállam építésének szolgálatában

3.1. A romániai jogalkalmazás alaptételei

A fentiek alapján látható, hogy mind a nemzetközi jog előírásai, mind a korszakban hatályos román alkotmányok esetében formailag széles körű jogok garantáltak, amelyeket kiegészítettek az alkotmányok jogegyenlőség klauzulái, valamint modern büntetőjogi rendelkezései és elvei. A kisebbségek védelmét pedig nemzetközi szinten a párizsi kisebbségvédelmi szerződés 12. cikke alapján a Nemzetek Szövetsége is ellátta.⁶⁴

A Román Királyságban azonban a garantált és formailag széles körű jogok élvezetének feltétele az állampolgárság volt, amelynek megszerzésének nehézkessége a fenti kérdéseket árnyalja. A párizsi kisebbségvédelmi szerződés 3–7. cikkeiben garantált alakiság nélküli állampolgárság kérdésének – évtizedekig tartó⁶⁵ – rendezetlensége⁶⁶ ugyanis alapvetően adott lehetőségeket a visszaélésekre. Az 1924. évi állampolgársági törvény⁶⁷ a párizsi kisebbségvédelmi szerződés rendelkezéseivel⁶⁸ szemben ténylegesen alaki feltételekhez kötötte a román állampolgárság megszerzését.⁶⁹ A nemzetközi szerződésben foglaltaktól eltérő, szűkebb jogi fogalmak és feltételek a román állampolgárság

⁶² MIKÓ Imre: *Huszonkét év – az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*, Studium, Budapest, 1941, 205.

⁶³ *Új rendelet a közrend biztosítására*, Magyar Kisebbség, 1938/19–20, 461–464.

⁶⁴ A Nemzetek Szövetsége előtti kisebbségvédelem feladatát jogilag nem töltötte be a romániai magyar kisebbség védelme tekintetében, amelynek oka egyrészt a román állam jogi utat lehetőleg elkerülni kívánó elutasító magatartásán túl arra vezethető vissza, hogy maga a Nemzetek Szövetsége is a politikai megoldásokat favorizálta a bírói út helyett. Mindazonáltal a Nemzetek Szövetsége előtti kisebbségvédelmi eljárás pusztá ténye alkalmas volt egyes esetekben arra, hogy Románia egyes sérelmeket ténylegesen orvosoljon, azonban összességében a betérjesztett panaszok számából, azok elintézésének arányából is az a következtetés vonható le, hogy a romániai magyarság számára a nemzetközi jogi védelem valójában illuzórikus volt, ténylegesen nem volt hatékony, nem akadályozta meg, illetve nem szorította tényleges korlátok közé a román jogalkotást, amely a nemzetközi kötelezettségeknek ténylegesen nem tett eleget. Lásd MIKÓ: *i. m.*, 304–308.

⁶⁵ NAGY: *i. m.*, 79–87.

⁶⁶ GANCZER Mónika: *Állampolgárság és államutódlás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2013, 201–205; NEGULESCU: *i. m.*, 98, 143–144.

⁶⁷ A Hivatalos Közlöny 1924. február 24-i 41. számában kihirdetett román állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló törvény – lege privitoare la dobândirea și pierderea naționalității române.

⁶⁸ GANCZER: *i. m.*, 205–206, 212–213.

⁶⁹ NAGY: *i. m.*, 77–79.

megszerzését részben lehetetlenné tette, részben az állampolgársági helyzet megítélését a közigazgatási hatóságok döntésére bízta,⁷⁰ amely által az érintett személyek kiszolgáltatottsága és nyílt ellenségként kezelése következett be. A büntetőjogi védelem teljessége pedig az állampolgárságon felül a fenti alkotmányos alapokon elvárt, a román erkölcsi minőség megvallásától is függött, ezzel is szolgálva a tényleges asszimilációt és a nemzetállami programot, amely körülményeket tovább árnyalja és a jogok illúzió-természetét bizonyítja a korszakban elrendelt ostromállapotok összessége is.

Mindezek alapján olyan nézet is elterjedt – a tényleges gyakorlattal egyezően –, amely szerint a büntetőjog célja a kisebbségek valós helyzetének tudatosítása, a megkérdőjelezett államhűségük okán a megtorlás alkalmazása,⁷¹ amelynek hatékonysága érdekében egyes vélemények szerint a halálbüntetés is indokolt.⁷²

3.2. A romániai magyar kisebbség és a büntetőjog közötti kapcsolat néhány jellemző esete

A romániai jogalkalmazás a fenti alapokon számtalan egyedi és közösségi jogsérelmet eredményezett, amelyeket a szakirodalom mellett korabeli források, sajtótermékek – különösen a *Magyar Kisebbség* című nemzetpolitikai szemle –, visszaemlékezések egyaránt tanúsítanak. Az alábbiakban, a tanulmány kereteit is szem előtt tartva, főbb vonalakban felvázolhatók az interbellum korának büntetőjogi szempontból tekintett nemzetiségi kérdésre vetített tanulságai.

A korabeli forrásokat áttekintve és nemzetiségi jogi szempontból elemezve elsőként azt szükséges rögzíteni, hogy a nyilvánvaló hatósági visszaélések ellenére a korszakban jellemzően nem indultak eljárások a hatóságok ellen még abban az esetben sem, ha a nemzetiségi célzat a bűncselekmény vagy hatósági visszaélés során egyértelműen megállapítható volt. Másik oldalról megközelítve a kérdést, a jogsérelmek, illetve az eljárások alapja nemzetiségi jogi szempontból pedig – a tételes jogon túl – abban a fent elemzett alkotmányos jogértelmezésben lelhető fel, amely szerint a román nemzettudatot és összetartozást nem valló egyének kirekesztése, a romántól eltérő különbségek, így különösen vallási és kulturális különbségek felvállalása kirekesztést, büntetést indokol, illetve von maga után.

A jogsérelmek első köre a hitélet, a gyülekezési jog, illetve a kulturális jogok élvezetének akadályozásaként írható le.⁷³ Ilyen eset volt többek között a lelkészek hatósági üldözése és megveretése,⁷⁴ amelynek alapja az ortodox román uralkodó egyháztól való különbségben, illetve ezen lelkészek nemzeti jellegű egyházi minőségben végzett szolgáltatásban lelhető fel. A családi, egyesületi, kulturális alkalmak során elkövetett visszaélések, erőszakoskodások sorozatának alapja nyilvánvalóan az eltérő kulturális alapokban

⁷⁰ BEDŐ Árpád: *A román állampolgársági törvény revíziója*, Magyar Kisebbség, 1926/11, 423–428.

⁷¹ HEGEDŰS Nándor: *Megtorlás a kisebbségi panaszokért*, Magyar Kisebbség, 1932/11–12, 324–329.

⁷² WILLER József: *A halálbüntetés*, Magyar Kisebbség, 1922/7, 226–227.

⁷³ *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (3-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/12, 461–469.

⁷⁴ *Uo.*, 467–468; *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (4-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/13, 508.

gyökerezik. Ebbe a jogsérelmi sorozatba illeszkednek a jellemző csendőri túlkapások,⁷⁵ korrupciós esetek, többek között a csendőr földjének lakossági műveltetése,⁷⁶ a gyülekezés és hitélet gyakorlásának ellehetetlenítése⁷⁷ vagy vesztegetéshez kötése.

A hatósági visszaéléseken túl klasszikusan nemzetiségi szempontból elkövetett bűncselekménynek tekinthető a „*harói büntett*”-ként elhíresült eset, amelyben a romániai agrárreform során kisajátított földek szegény sorsú csángó földművesek részére történt átadását a hatóságok a jogerős döntés ellenére megtagadták, a birtokbavételi eljárást évekig szabotálták, majd az emberéletem követelő egyik birtokbavételi kísérlet kudarcát követően nemcsak a nyomozást, hanem a kegyeleti jogok gyakorlását is megtagadták.⁷⁸ Hasonlóan nemzetiségi célzatú esetet jelent a csíkszenttamási közbirtokosságnál elkövetett sikkasztási ügy, amelyben a nyomozó tiszthez a román rendőrtiszt betört, és olyan bizonyítékokat rejtett el, amely egy magyar gazdálkodó bűnösségét alapozta meg. A gyanúsítást követően ez a magyar gazdálkodó a bűncselekmény elkövetését beismerte, igaz, kínzásokat követően, amely kínzásokat a csendőrség az ügyészség és bíróság tudtával hajtották végre, és amelyekbe a gyanúsított belehalt – bár a hivatalos magyarázat szerint szívszélhűdésben hunyt el.⁷⁹ A Szörény megyei Igazfalván az azonos célt, beismert vallomást szolgáló hatósági eljárás is tragédiát eredményezett. A csendőri brutalitás ellenére a magyar gyanúsított a beismert vallomás megtételét megtagadta, és a további kínzások elől öngyilkosságba menekült.⁸⁰

Külön esetként képeznek a választási erőszak esetei. Romániában a torz választási rendszer és a választási földrajz állami közigazgatás újjászervezése során érvényesített politikája, valamint a választások során elkövetett visszaélések⁸¹ azt eredményezték, hogy a kisebbségek számarányuknak megfelelő törvényhozásbeli képviselőre nem tettek szert.⁸² Előfordult olyan választási eredmény is, amelyben a túlnyomó többségben kisebbségek által lakott területeken a nemzeti kisebbség jelöltje nem nyert mandátumot,⁸³ vagy a valós kisebbségi arányoktól eltérő választási névjegyzék és eredmény került megállapításra.⁸⁴ Ennek okai voltak többek között azok az esetek, amikor a választójo-

⁷⁵ Dr. Pál Gábor képviselő beadványa Csikmegye prefektusához a sorozatos csendőrbrutalitások miatt, Magyar Kisebbség, 1934/21, 631–632.

⁷⁶ Uo., 462–463.; *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (4-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/13, 501–504; *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (Befejező közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/20, 778.

⁷⁷ *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (9-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/19, 730–731; *Események*, Magyar Kisebbség, 1934/13, 381.

⁷⁸ MESKÓ Miklós: *A harói büntett*, Magyar Kisebbség, 1927/9, 318–324.

⁷⁹ Willer József dr. képviselő közlése a Szakáll ügyben a kamara 1931 december 3-iki ülésén, Magyar Kisebbség, 1931/24, 888–892.

⁸⁰ Willer József képviselő előterjesztése az igazfalvi csendőrbrutalitás tárgyában a kamara 1929 július 4-iki ülésén, Magyar Kisebbség, 1929/14, 560.

⁸¹ FRITZ László: *A Iorga-kormány 1931. évi parlamenti választása*, Magyar Kisebbség, 1931/14, 512–516.

⁸² Összehasonlító kimutatás a román kormányok által Erdélyben 1922., 1926. és 1927. években rendezett választások eredményeiről, Magyar Kisebbség, 1927/21, 790–791.

⁸³ BALÁZS Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 30–31, 57.

⁸⁴ Uo., 69, 112–113, 133.

gukkal élni kívánó személyeket letartóztatták, megverték,⁸⁵ vagy egyéb adminisztratív eszközökkel akadályozták a politikai jogaik gyakorlását.⁸⁶

A legjellemzőbb esetkör a korszakban a véleménynyilvánítás szabadságának, illetve a sajtószabadságnak a hatósági, illetve bírósági üldözése, különösen a Márzescu-törvény alapján. Ezekben az esetekben egyértelmű a nemzetállami államcél, az állam román jellegének a védelme, illetve a megtorló büntetőpolitika alkalmazása. A legjellemzőbb vádpontok a nemzetgyalázás, illetve az izgatás azzal, hogy a kisebbségek elleni izgatás esetében a hatósági, bírósági fellépés elmaradt. A sajtó esetében a vád tárgyává tett cselekmények cikkek, vélemények,⁸⁷ de akár lapszemlék, tudósítások,⁸⁸ útleírások,⁸⁹ sőt maga a Biblia is lehetett.⁹⁰ Ennek eredményeként a sajtó öncenzúrát gyakorolt, több esetben a tudósítások a történeti tényeket le sem írták annak érdekében, hogy a tudósításból fakadó szükségképpen ismétlés ne eredményezzen újabb vádemelést. A vádlottak a legtöbb esetben újságírók, szerkesztők, lelkészek voltak, de e körben jól rámutat a román alkotmányosság tartalmi hiányosságaira az az eset, amikor hivatalban lévő szenátort, a nemzetközi hírű Balogh Arthur professzort, vagy a parlamenti képviselőt, Abrudbányai Edét⁹¹ mentelmi joga ellenére hallgatták ki, illetve folytattak eljárást ellene. A sajtószabadság esetében tehát a román állam a hatályában fenntartott 1878. évi

⁸⁵ *A mandátumok igazolásához*, Magyar Kisebbség, 1927/16, 560–570; Magyar Kisebbség, 1927/17, 607–616; Magyar Kisebbség, 1927/18, 661–668; *Hegedűs Nándor beszéde a kamara 1931. január 16-iki ülésén a háromszéki választás ügyében*, Magyar Kisebbség, 1931/14, 541–542; *Sándor József beszéde a háromszéki általános szenátorválasztás igazolásához a szenátus 1931. június 16-iki délutáni ülésén*, Magyar Kisebbség, 1931/14, 542–544; *Gyárfás Elemér beszéde a marostordai községi és megyei tanácsok által történt szenátorválasztás igazolásához a szenátus 1931. június 16-iki délutáni ülésén*, Magyar Kisebbség, 1931/14, 544–545; *Gyárfás Elemér beszéde a marostordai általános szenátorválasztás igazolásához a szenátus 1931. június 25-iki délutáni ülésén*, Magyar Kisebbség, 1931/14, 546–548.

⁸⁶ A törvényhozóknak, illetve a jelölteknek egyebek mellett az államhűségüket folyamatosan megkérdőjelező politikai, olykor hatósági támadásokkal kellett szembenézniük.

⁸⁷ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1933/23–24, 662–666; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/20, 603–604; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/15–16, 465–466; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/14, 409–411; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/8, 215–220.

⁸⁸ „Két év előtt egész Erdélyben nagy feltűnést keltett a szomorú emlékü turdamegyei rombolás, amelynek során felizgatott román parasztok több magyar községben véres verekedést provokáltak és házakat is leromboltak. Az esetből kifolyólag több embert letartóztattak, de úgy a törvényszéki, mint a táblai tárgyaláson felmentették őket. Az ügy ezzel azonban még nem fejeződött be. A cluji ügyészség eljárást indított több magyar hírlapíró ellen, mert megírták a sajnálatos esetet és ezt a pert tárgyalta több nap óta a cluji törvényszék. Tegnap befejezték a bizonyítási eljárást, majd felállt Colfescu ügyész, aki azzal tette nevét ismertté, hogy minden sajtóperben gyűlöletes kirohanásokat intéz a magyarok ellen. Az ügyész ezúttal is hű maradt önmagához, mert azt hangoztatta, hogy a vádlottak padján ülő újságírók mind professzionátus államelleni izgatok, akiknek már eddig számtalan hasonlóan minősített sajtóperük volt folyamatban. Felsorolja a vádlott újságírók sajtóperreit, akik közül az egyiknek jogerőre emelkedett ítélete van. Végül kijelentette az ügyész, hogy ezek az elemek nem érdemlik meg, hogy civilizált országban éljenek.” Ld. *Események*, Magyar Kisebbség, 1935/7, 190.

⁸⁹ *Események*, Magyar Kisebbség, 1935/7, 190.

⁹⁰ „Az állambiztonsági hivatal egy időben tényleg megtiltotta bizonyos könyveknek Budapestről való behozatalát, mert meggyőződést szerzett róla, hogy magát a biblia szövegét is a román állam elleni propaganda céljára használták fel.” A román kormány választát idézi a *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (9-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/19, 732.

⁹¹ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/6, 158.

V. törvénycikk kapcsolódó rendelkezéseit nem alkalmazta a kisebbségek védelme érdekében,⁹² de a Márzescu-törvény alapján a román érdek védelme érdekében hatékonyan lépett fel.⁹³ Ennek megfelelően a kisebbségi közösségek ellen elkövetett sajtóvétségeket a román jog nem ismerte el és nem is szankcionálta,⁹⁴ amelynek eredményeként a sajtó több antiszemita és magyarellenes agitációnak adott teret.⁹⁵

A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása körébe tartoznak azok a kisebb esetek, amelyek a legelemibb emberi megnyilvánulásokkal szemben indultak, illetve azokat szankcionálták, tudatosítva, számon kérve a román többségi nemzettől való különbséget, az összetartozás meg nem vallását. Ilyennek tekinthetők többek között a magyar dalok éneklései,⁹⁶ felindulásban⁹⁷ vagy anélkül, emberi reakcióként született⁹⁸ véleménynyilvánítások.⁹⁹ Adott esetben vádemelést eredményezhetett magyarországi tankönyvek birtoklása,¹⁰⁰ magyarul kért telefonkapcsolás vagy telefonszolgáltatás igénylése,¹⁰¹ naiv versek,¹⁰² regények írása,¹⁰³ imádkozás, illetve imák¹⁰⁴ vagy kifogásolt tartalmú levelek birtoklása.¹⁰⁵ Nemzeti jelkép megsértését, illetve himnuszgyalázást eredményezett a román lobogó kifüggesztésének elmulasztása,¹⁰⁶ vagy kifüggesztés során magyar nemzeti színű zászlórúd használata,¹⁰⁷ a királyi himnusz éneklésének elmulasztása,¹⁰⁸ vagy egy román állami ünnep időpontjának téves kihirdetése.¹⁰⁹ Ilyen

⁹² MIKÓ: i. m., 168–170.

⁹³ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/22, 663–665.

⁹⁴ ALEXIANU: i. m., 196.

⁹⁵ Willer Józseffelszólalása a felirati vitában (1936. november 24.) = *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*, szerk. BALÁZS Sándor, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008, 512–514.

⁹⁶ *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (4-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/13, 503; *Események*, Magyar Kisebbség, 1934/21, 639; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/20, 601; *Események*, Magyar Kisebbség, 1935/8, 221; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1937/1, 17; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1937/8, 228.

⁹⁷ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/23, 640–641; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/14, 409–410.

⁹⁸ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/23–24, 703–705; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/22, 661–662; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/10, 311–312.

⁹⁹ Egy felmentéssel zárult ügyben az elbocsátott munkavállaló sérelmezte korábbi munkáltatója intézkedéseit, illetve vállalatot károsító magatartásait. A román vállalatvezetőket kiritizáló véleménye miatt az elbocsátott magyar tisztviselőt nemzetgyalázás címén helyezték vád alá. Ld. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/11, 306; *Megbüntetett magyarok*, Magyar Kisebbség, 1931/20, 743–745.

¹⁰⁰ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/12, 343.

¹⁰¹ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/18, 520; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/21, 637.

¹⁰² *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/22, 662–663.

¹⁰³ Daday Lóránd író annak ellenére ítelték el két regényéért, hogy védelmében katonatisztek, román helyi lakosok, papok, illetve maga Alexandru Vaida-Voevod korábbi miniszterelnök is tanúvallomást tett. Ld. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/14, 405–409.

¹⁰⁴ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/20, 601–602.

¹⁰⁵ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/6, 158; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/19, 270–271.

¹⁰⁶ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/20, 599–600.

¹⁰⁷ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/14, 405.

¹⁰⁸ *Események*, Magyar Kisebbség, 1934/20, 605–606.

¹⁰⁹ A tárgyi ügyben a hősök napját tévesen hirdető helyettes református lelkész, aki egyébként a rendezvényen megjelent és beszédet is tartott, kétévi fogházra ítelték, a mellette kiálló és javára a jogi költségek fedezésére gyűjtést indító személyt letartóztatták. Ld. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/11–12, 338–341.

különös eset volt egy filmszínházi vetítés végén, amikor egy személy a királyi himnusz részére a tiszteletet, elalvása okán, elmulasztotta megadni. Nemzetgyalázás alá eshetett például a magyar himnusz eléneklése,¹¹⁰ magyar színekkel festett falszegély¹¹¹ vagy házfal,¹¹² de a környezet és a májusfa¹¹³ vagy virágok¹¹⁴ vagy egy viselet magyar színeket eredményező összhatása¹¹⁵ is a klasszikus magyar viseleten felül.¹¹⁶ Ezekben az ügyekben jellemzően néhány hónaptól akár öt évig tartó szabadságvesztés is kiszabásra került, de jelentős összegű pénzbüntetéssel is szankcionálta az állam a fenti cselekedeteket. Mindazonáltal nem vitásan néhány esetben a vádak nem vezettek ítéletre, de a vádlottak meghurcoltatásának következményei tagadhatatlanul keserűek voltak,¹¹⁷ így ezen eljárások a fenti állampolitikai célt a vádelejtés ellenére is elérték.

Természetesen a bűncselekmények jelentős részében a nemzetiségi aspektus csak másodlagosan vagy közvetetten jelent meg, amely esetekben – jellemzően vagyon elleni bűncselekmények körében – az áldozattá válás klasszikus büntetőjogi motívumokra és célzatokra vezethető vissza.¹¹⁸ Bizonyos esetekben azonban a büntetéskiszabás során külön értékelést nyerhetett a nemzetiségi aspektus.¹¹⁹

4. Záró gondolatok

A romániai joggyakorlat számtalan egyedi és közösségi jogsérelmet eredményezett. Ahogyan a korszakban valamennyi jogág esetében, úgy a büntetőjog esetében is a nemzetállami cél hatotta át a jogalkotást és a jogalkalmazást. A büntetőjog ezáltal, összhangban a nemzetállami céllal, a homogén román nemzetállam megeremtésének és nem a társadalmi béke és konszolidáció eszközeként szolgált. Az alkotmányosság tehát formailag és nem tartalmilag érvényesült, amely tény különös aspektusát képezte az adott korszakban lényegében véve folyamatosan érvényesülő ostromállapot intézménye.

¹¹⁰ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/11–12, 341–342.

¹¹¹ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/22, 661–662.

¹¹² *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1938/1, 31.

¹¹³ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/22, 621; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1937/20, 561.

¹¹⁴ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/24, 785; *Események*, Magyar Kisebbség, 1934/20, 607–608.

¹¹⁵ *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/20, 600–601.

¹¹⁶ DÓZSA Endre: *Hatóságilag tilos viselete*, Magyar Kisebbség, 1923/8, 278–279; *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/17, 478–479.

¹¹⁷ JAKABFFY Elemér: *A téves vádemelések szomorú következményei*, Magyar Kisebbség, 1935/3–4, 80–81.

¹¹⁸ *Egymásra igyekeznek háritani Ujfalvy Teréz megölését a véres kackói rablógyilkosság vádlottjai*, Keleti Újság, 1938/279, 4. Ebben az ügyben a jómódú magyar birtokos, Ujfalvy Teréz a mai fogalmaink szerinti nyereségvágyból elkövetett emberölés áldozata volt. Az ügy érdekessége, hogy felbujtóként a helyi román csendőr is vád alá helyezésre került.

¹¹⁹ Tárgyi ügyben egy református lelkész bűnösnek találtak és tizenöt évi szabadságvesztésre ítélték, mert egy általa rendezett bálban hívatlanul megjelent – és a községi román bíró tiltakozása ellenére távozni nem akaró – román fiatalok okán kitört tömegverekedés eredményeként két román fiatal életét vesztette. Ld. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/19–20, 549–550.

A román gyakorlat visszásságait mind belföldön, mint külföldön Románia tagadta, belügyeibe való beavatkozásnak tekintette,¹²⁰ és a joggyakorlata által okozott, illetve felerősített társadalmi feszültség feloldása, valamint a kisebbségei védelme érdekében semmilyen valós intézkedést sem foganatosított. A román állam a kisebbségvédelmi kötelezettségét e körben továbbá akként is negligálni próbálta, hogy a II. Károly Büntető törvénykönyv¹²¹ szabadságvesztéssel, jelentős pénzbüntetéssel és a politikai jogok felüggesztésével rendelte büntetni azt, aki külföldön valótlán, célzatos vagy túlzott híreket terjeszt, amelyek a román államnak vagy a román nemzetnek becsületét érintették vagy érdekeit sértették. A cselekmény sajtó útján súlyosabb büntetés alá esett azzal, hogy a valóság bizonyítását kizárták, illetve ezen cselekmény alatt a Nemzetek Szövetsége előtti eljárást is értették a törvényhozók a párizsi kisebbségvédelmi szerződés rendelkezéseit kiüresítve.¹²²

A román állam fenti magatartása így hamarosan elvezetett a román államhatalommal szembeni bizalmatlansághoz,¹²³ annak ellenére, hogy a valós társadalmi konszolidáció alapjai – a hagyományos királyhűség és a törvények tisztelete – a gyulafehérvári határozatok, a párizsi kisebbségvédelmi szerződés vagy a tartalmi alkotmányosság érvényesülése esetén kiteljesedhettek volna. Az ekkori joggyakorlat jellemző elemei később, a kommunista diktatúra korában is visszatértek, és különösen a nemzeti jelképek és a nyelvhasználat tárgyában érvényesülő – mára már évszázadosnak tekinthető gyakorlat – máig hatóan meghatározza a többség-kisebbség viszonyát.

Irodalomjegyzék

1. George ALEXIANU: *Dreptul constituțional*, Editura Librăriei Socec & Co., București, 1926.
2. Tudorel ANDREI (ed.): *România: un secol de istorie: date statistice*, Editura Institutului Național de Statistică, București, 2018.
3. BALÁZS Sándor: *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.
4. BEDŐ Árpád: *A román állampolgársági törvény revíziója*, Magyar Kisebbség, 1926/11.

¹²⁰ *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (2-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/11, 428–429.

¹²¹ Gyárfás Elemér beszéde a szenátus 1935 március 22-iki ülésén a büntetőtörvénykönyv javaslatának részletes vitájánál, *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/8, 229–231.

¹²² NAGY: i. m., 147.

¹²³ „Végül rá kell mutatnunk a romániai magyar kisebbség lelkiállapotának megítélésénél arra a terorra, amely alatt különösen az impériumváltás első 4-5 évében végtelenül sokat szenvedett (irredentizmus, bolsevizmus, összeesküvés vádjai, a sziguranca, csendőrség, rendőrség kínzásai, a közigazgatási szervek zaklatásai, a felelőtlennek minősített diákszavargások stb. folytán). Az ennek nyomán föllépett lelkidepressziót pedig úgy a magyar ajkú román állampolgárokkal, mint a határszéli magyarsággal szemben népgyűléseken, sajtóban, tankönyvekben, parlamentben elkövetett szidalmazások, gyalázkodások csak fokoznak. Ezek semmiesetre sem alkalmasak arra, hogy a romániai magyar kisebbség a többségi nemzethez tartozó állampolgárokkal hasonjogu és érzésűnek tekinthesse magát.” Ld. A romániai kisebbségi magyar nemzet politikai, kulturális és közgazdasági helyzetképe a genfi kongresszus előtt, Magyar Kisebbség, 1930/17, 648.

5. Lucian BOIA: *România elrománosodása*, Koinónia Könyvkiadó, Kolozsvár, 2016.
6. Romul BOILĂ: *Principiile constituției noi.* = *Noua constituție României, României, 23 de prelegeri publice, organizate de Institutul Social Român, cu o anexă cuprinzând nouile constituții Europene*, ed. Constantin DIȘESCU G., Institutul Social Român, București, 1922.
7. Vintilă BRĂTIANU I: *Nevoile statului modern și constituția României Mari* = *Noua constituție României, României, 23 de prelegeri publice, organizate de Institutul Social Român, cu o anexă cuprinzând nouile constituții Europene*, ed. DIȘESCU G. Constantin, Institutul Social Român, București, 1922.
8. Radu BUDIȘTEANU: *Un nou capitol în dreptul internațional public și privat: minoritățile etnice, Minoritățile etnice un nou capitol în dreptul internațional public și privat*, „Voința” Const. Antonescu, București, 1928.
9. Constantin DIȘESCU G.: *Dreptul constituțional*, Editura Librăriei Socec & Co., București, 1915.
10. DÓZSA Endre: *Hatóságilag tilos viselete*, Magyar Kisebbség, 1923/8.
11. Catherine DURANDIN: *A román nép története*, Maecenas Könyvek, Budapest, 1998.
12. Mihail ELIESCU: *Câteva cuvinte despre proiectul Codului Civil* = *Consiliul Legislativ zece ani de activitate 1926-1936*. Institutul de Arte Grafice „Luceafărul” S.A., București, 1936.
13. FRITZ László: *A lorga-kormány 1931. évi parlamenti választása*, Magyar Kisebbség, 1931/14.
14. Vintilă GAFTOESCU I.: *Poziții juridice în dreptul internațional. Problema minorităților*, Imprimeriile „Curentul” S. A., 1939.
15. GANCZER Mónika: *Állampolgárság és államutódlás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2013.
16. GRIGOROVICI G.: *Constituția sovietică și constituția democratică* = *Noua constituție României, României, 23 de prelegeri publice, organizate de Institutul Social Român, cu o anexă cuprinzând nouile constituții Europene*, ed. DIȘESCU G. Constantin, Institutul Social Român, București, 1922.
17. Dimitrie GUSTI: *Cuvânt de deschidere* = *Noua constituție României, 23 de prelegeri publice, organizate de Institutul Social Român, cu o anexă cuprinzând nouile constituții Europene*, ed. DIȘESCU G. Constantin, Institutul Social Român, București, 1922.
18. HEGEDŰS Nándor: *Megtorlás a kisebbségi panaszokért*, Magyar Kisebbség, 1932/11–12.
19. HORVÁTH Pál: *A modern jog, a felzárkózás típusjegyei* = *Egyetemes jogtörténet II.*, szerk. HORVÁTH Pál, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 1999.
20. Ion I. C. Brătianu levele Victor Antonescu párizsi követnek a kisebbségi szerződésről való megállapodás feltételeiről (Bukarest, 1919. november 2.) = *România és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban*, szerk. L. BALOGH Béni, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020.
21. Cristian IONESCU: *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura C.H. Beck, București, 2019.
22. JAKABBFY Elemér: *A téves vádemelések szomorú következményei*, Magyar Kisebbség, 1935/3–4.
23. L. BALOGH Béni: *România és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban*, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020.
24. John LUKACS: *A történetírás jövője*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2012.
25. Sabin MANUILĂ: *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, Vol. II.*, Editura Institutului central de statistică, București, 1938.
26. MESKÓ Miklós: *A harói büntett*, Magyar Kisebbség, 1927/9.

27. MIKÓ Imre: *Huszonkét év – az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*, Studium, Budapest, 1941.
28. Cristinel Ioan MURZEA, Roxana MATEFI: *Evoluția statului și dreptului românesc*, Editura Hamangiu, București, 2015.
29. NAGY Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., Kolozsvár, 1944.
30. NÁNÁSI László: *Büntetőjog = Erdélyjogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, HVG-Orac Könyvkiadó–Forum Iuris, Budapest–Kolozsvár, 2020.
31. Paul NEGULESCU: *Tratat de drept administrativ Volumul 1.*, „Tipografia Romane Unite”, București, 1925.
32. George SOFRONIE: *Contribuțiuni la o reconstrucție a dreptului minorităților*, „Profesorului G. Meitani. Omagiu” Tipografia I. N. Copuzeanu, București, 1936.
33. Anibal TEODORESCU: *Tratat de drept administrativ*, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S.A., București, 1929.
34. Viorel Virgil TILEA: *România diplomăciilor működése. 1919 novembertől 1920 márciusig* (Harmadik közlemény), Magyar Kisebbség, 1926/6.
35. VASILIU G. Constatin: *Consiliul Legislativ și interpretarea constituției = Consiliul Legislativ zece ani de activitate 1926-1936*, Institutul de Arte Grafice „Luceafărul” S.A., București, 1936.
36. VÖLGYESI Levente: *Kelet-Európa és a Balkán államai = Európai alkotmány és parlamentarizmus-történet*, szerk. MEZEY Barna, SZENTE Zoltán, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
37. Willer József beszéde az ostromállapot bevezetéséről (1933. február 3.) = *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, szerk. BALÁZS Sándor, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.
38. Willer József felszólalása a felirati vitában (1936. november 24.) = *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, szerk. BALÁZS Sándor, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.
39. Willer József felszólalása a magyar párt nyilatkozatáról az ostromállapottal kapcsolatban (1937. március 11.) = *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*, szerk. BALÁZS Sándor, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.
40. WILLER József: *A halálbüntetés*, Magyar Kisebbség, 1922/7.

Folyóiratok szerzők nélkül

1. *A mandátumok igazolásához*, Magyar Kisebbség, 1927/16; Magyar Kisebbség, 1927/17; Magyar Kisebbség, 1927/18.
2. *A romániai kisebbségi magyar nemzet politikai, kulturális és közgazdasági helyzetképe a genfi kongresszus előtt*, Magyar Kisebbség, 1930/17.
3. *Decretele, Regulamentele și Ordonanțele Consiliului Dirigent din Transilvania publicate în Gazeta Oficială din 1918-1920 (retipărire)*, Editura Buletinului Justiției, Cluj, 1929.
4. *Dr. Pál Gábor képviselő beadványa Csikmegye prefektusához a sorozatos csendőrbatalitások miatt*, Magyar Kisebbség, 1934/21.
5. *Egymásra igyekeznek hárítani Ujfalvy Teréz megölését a véres kackói rablógyilkosság vádlottjai*, Keleti Újság, 1938/279.
6. *Események*, Magyar Kisebbség, 1934/13.
7. *Események*, Magyar Kisebbség, 1934/20.
8. *Események*, Magyar Kisebbség, 1934/21.

9. *Események*, Magyar Kisebbség, 1935/7.
10. *Események*, Magyar Kisebbség, 1935/8.
11. *Gyárfás Elemér beszéde a marostordai általános szenátorválasztás igazolásához a szenátus 1931. június 25-iki délutáni ülésén*, Magyar Kisebbség, 1931/14, 546–548.
12. *Gyárfás Elemér beszéde a marostordai községi és megyei tanácsok által történt szenátorválasztás igazolásához a szenátus 1931. június 16-iki délutáni ülésén*, Magyar Kisebbség, 1931/14.
13. *Gyárfás Elemér beszéde a szenátus 1935. március 22-iki ülésén a büntetőtörvénykönyv-javaslatának részletes vitájánál*, *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/8.
14. *Hegedűs Nándor beszéde a kamara 1931. január 16-iki ülésén a háromszéki választás ügyében*, Magyar Kisebbség, 1931/14.
15. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1933/23–24.
16. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/10.
17. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/11–12.
18. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/14.
19. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/14.
20. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/15–16.
21. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/19.
22. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/20.
23. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/21.
24. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/22.
25. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1934/23–24.
26. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/11.
27. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/12.
28. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/14.
29. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/17.
30. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/18.
31. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/19–20.
32. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/22.
33. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/23.
34. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/24.
35. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/6.
36. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1935/8.
37. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1937/1.
38. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1937/20.
39. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1937/8.
40. *Ítéletek*, Magyar Kisebbség, 1938/1.
41. *Megbüntetett magyarok*, Magyar Kisebbség, 1931/20.
42. *Összehasonlító kimutatás a román kormányok által Erdélyben 1922, 1926. és 1927. években rendezett választások eredményeiről*, Magyar Kisebbség, 1927/21.
43. *Sándor József beszéde a háromszéki általános szenátorválasztás igazolásához a szenátus 1931. június 16-iki délutáni ülésén*, Magyar Kisebbség, 1931/14.

44. *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (2-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/11.
45. *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (3-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/12.
46. *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (4-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/13.
47. *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (9-ik közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/19.
48. *The Religious Minorities in Transylvania. A vallási kisebbségek Erdélyben (Befejező közlemény)*, Magyar Kisebbség, 1925/20.
49. *Új rendelet a közrend biztosítására*, Magyar Kisebbség, 1938/19–20.
50. *Willer József dr. képviselő közlése a Szakáll ügyben a kamara 1931 december 3-iki ülésén*, Magyar Kisebbség, 1931/24.
51. *Willer József képviselő előterjesztése az igazfalvi csendőrbrutalitás tárgyában a kamara 1929 Julius 4-iki ülésén*, Magyar Kisebbség, 1929/14.